פרק ג. אחריות הבחירה

יש הפרש גדול בין מקום נקודת הבחירה שקבעוהו מן השמים, ובין אשר קבעו האדם בעצמו ע"י בחירותיו הקודמות. עבור מקום הנקודה שקבעו בעצמו, הנה הוא האחראי עליו. כאמרם ז"ל „עבר עבירה ושנה בה הותרה לו, הותרה סלקא דעתך? אלא נעשית לו כהיתר", פי' אע"פ שאינו עובר כעת בדרך הבחירה, שהרי העבירה כהיתר היא בעיניו, מ"מ אחראי הוא, על עברו בפעמים הראשונות, שזה גרם לו לאבד הרגש האיסור, ויענש על אשר עשה לעצמו העבירה כהיתר שעי"ז עובר אח"כ עליה בלי בחירה. אמנם הרע שנתחנך בו האדם, ולא ידע הפכו, הנהו בזה כתינוק שנשבה לבין העכו"ם, ולא יענש אלא על מה, וכפי מה, שהיה צריך ללמוד לדעת ולשוב ממנו, היינו מה שהיה ראוי שתהיה נקודת בחירתו.

* * *

וכל בחירה שבוחר האדם, עושה רושם בכל מצבו לכל ימי חייו, אם מעט ואם הרבה, אם לטוב ואם למוטב. ולא רק בו, אלא באשר יעשה לחינוך בניו, וכל אשר יתפתח מזה עד סוף כל דורותיו. וכל אדם פועל על סביביו, וע"כ רושם בחירתו יהיה גם על כל סביביו, וגם על כל סביבות דורותיו, וסביבות סביבותיהם, עד סוף כל הדורות. בקצרה, כל בחירה עושה רושם בכל העולם כולו, וכל אשר יסתבב מן הרושם הזה, על כולם אחראי הבוחר בבחירתו. וכן בכל אדם ואדם בכל בחירה ובחירה. יש להשתומם כמה יגדל שכר הבחירה הטובה, וכמה תרבה האחריות של הבחירה הרעה!

* * *

פרק ד. חינוך ועלייה.

מתבאר לנו מכל זה, שזכיותיו של אדם אינן המצוות והמעשים טובים שנתחנך בהם, אלא בחירותיו הטובות לבד, כי כל אשר נתחנך בו אינו אלא הכנת מקום נקודת הבחירה, שהיא לא נעשית על ידו; והשכר עליה מגיע למחנכיו שקיימו מצות חינוך במה שהעמידוהו על מדרגת־בחירה הזו. כבר הבאנו במאמר „פנימיות וחיצוניות" *) מה שגילה בזה הגרנצ"פ ז"ל בפרשת לוט: — „חסד היה חלקו של אברהם... וכל מי שראהו, התעלה בחסד

*) עי' "חינוך ומדרגה", כרך ג', עמוד 131.

— העורכים

במסירת נפש נוראה; כגון לוט... כשפגע באורחים הפציר בהם „מאד"... וכשבאו אצלו מסר נפשו עד הנקודה האחרונה, עד „ויגשו לשבר הדלת", ואילמלא הוכו בסנורים הרגוהו (כי לא בשביל עצמם חששו המלאכים). זו היתה מדרגתו בחסד; ומעתה משאה"כ (בראשית י"ט כ"ט) „ויזכור אלקים את אברהם" — „נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא, ולא גילה הדבר..." (רש"י), והוא מבהיל, שאדם גדול־החסד במסירת נפש, לא יחשב לו זה כלום, אלא יחשב לו שלא היה מסור, למסור את דודו, גיסו, ורבו, לרוצחים! מכאן למדנו שכל מה שמגיע לאדם... על ידי חינוך, אפילו עד כדי מסירת נפש, אינם... מדרגת האדם האמתית. ומה היא מדרגתו? מה שמתגבר על יצרו בדבר שלא למד."

והנה רוב בני אדם, אם גם חונכו למצוות ולמעשים טובים, יעשו מצות אנשים מלומדה. ואם כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, וגם בעד זה ישולם להם, אבל מ"מ קנין מדרגות, דהיינו בחירת הטוב, כמעט שאין להם, כי לעתים רחוקות מאד יגיעו למלחמת היצר. אשרי האדם אשר ישתמש בחינוכו הטוב בתורת הכנה, אבל ישים כל מבטו לעלות מעלה מעלה, הן במעשה הן בכוונת הלב. (וכמה גדלה האחריות של מי שמסתפק במצות אנשים מלומדה שאין בהם בחירה, כי גדול עונש ביטול תורה מכל העבירות, וכש"כ בכזה שאינו עושה עצמו בוחר בטוב, שהוא כל תכלית האדם). וכאשר ירבה ככה תורה ומצוות, כל אלה תהיינה עשויות בבחירה, מתוך מלחמת היצר (כי היצר מתנגד לאדם מלעלות מעלה), ונמצא שכל מעשיו תהיינה זכיות. וזהו שאז"ל במשנה סוף מכות „רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות"; הן אמנם גם לעכו"ם יש בחירה במקום נקודת בחירתם, וא"כ גם הם יכולים לזכות בבחירתם? אבל השי"ת רצה שיהיו כל חיי בני ישראל מלאים בחירות טובות — מלאים זכיות, ע"כ הרבה להם תורה ומצוות. כי כפי רוחב חזית־המלחמה יתרבה המקום למעשי גבורה, ויגדל ערך הנצחונות.

* * *

פרק ה. מדרגת „בן חורין".

הנה החוקרים מכנים לבחירה בשם „בחירה חפשית".

אבל כשנתעמק בדבר, השם הזה מתאים רק על שטח מוגבל. והיינו אשר בנקודת הבחירה, האדם חפשי הנהו, לבחור בעצמו מבלי אשר יכריחנו לאיזה צד, כמבואר. אמנם, למעלה מנקודת בחירתו, אשר שם האדם ברשות

יצרו הרע, הנהו מוכרח, כי משועבד הוא ליצה"ר אשר יכריחנו. וכן הוא גם למטה מנקודת בחירתו, מקום אשר התעלה האדם והכניס לרשות יצרו הטוב מקומות אשר אין ליצה"ר עוד אחיזה בהם. גם שם הוא מוכרח לעשות הטוב, כי כבר קבל עליו עול מלכות שמים, אשר יכריחנו לעשות הטוב ההוא באין מוצא. וזהו אשר יזכה האדם אליו באחזו ביראת שמים. וכשהוא במדרגה זו, מתברר לו שלא היה חפשי מעולם, אלא שבטעות חשב את עצמו כחפשי כי איזו חפשיות שייכת לבחור בין האמת והשקר? הלא האמת היא המציאות, והשקר איננו כלום, ורק בטעות חשב אותו כממש.

וזוהי עיקר עבודת האדם: לצאת מן החפשיות, מן הבחירה, מן המצב אשר האמת והשקר שוים לפניו, אל ההכרח, שיכיר בלבבו השתעבדותו אליו יתברך, וחיובו לישא העול הזה, כאז"ל „המצוות אינן אלא גזירות".

אמנם יש מדרגה עוד גבוהה מזו; היינו שיכיר כל כך שהרע שקר הוא ואינו מציאות כלל, עד שלא יהיה לו שום רצון אליו, ויאהב את הטוב לבדו בכל לבבו. במדרגה זו איננו מרגיש עוד הכרח, כי אין הכרח אלא בדבר שיש לו ניגוד, אבל מה שיאהב האדם לא שייך לומר שהוא מוכרח אליו, וזוהי מדרגת העושים מאהבה. ובמדרגה זו האדם הנהו החפשי באמת, כי לא יפגש בשום התנגדות אל האמת אשר יאהב, וזהו אז"ל (אבות ו') „אין לך בן חורין א ל א מי שעוסק בתורה", כי ה ע ו ס ק בתורה, פי', אשר כל התענינותו וכל אהבתו דבוקה בתורה (כמו מי שעוסק בעניני העוה"ז שהוא אוהב ודבק בגשמיות), האדם הרוחני הזה הוא לבדו בן חורין וחפשי. —

החסד והבחירה

שמעתי מאחד המיוחד בגדולי המעמיקים אשר ידעתי בדורי, חכם וקדוש, ר' ירוחם הלוי זצ"ל מדמיר, כי ענין הבחירה הטובה הוא שהאדם יבחר לשום את עצמו למוכרח. והיי' שיכיר וידע כי באמת מוכרח הוא לעשות רצון קונו. הלא בכל דבר אשר ידע האדם שאם לא יעשה אותו יסבול קשה, ייגע את עצמו לעשותו. יש הכרח טכני, כמו הזורק את חברו על אדם אחר והרגו, שבודאי הנזרק מוכרח הוא לפול על האחר. ויש הכרח מתוך בירור ההכרה,

---

החסד והבחירה: מתוך מכתבי רבינו זצ"ל מאנגליה לישיבת סוניביז, אלול תש"ח. — העורכים.